

Anna Lebet-Minakowska
Muzeum Narodowe w Krakowie
ORCID: 0000-0003-4991-0542

Z POLSKI DO ODESSY – Z ODESSY DO POLSKI. ROMAN CHOJNACKI I STANISŁAW CHLEBOWSKI

*Bo paraliż postępowy
Najzaciejsze trafia głowy.*

Tadeusz Boy-Żeleński, *Dziadzio*

Roman Chojnacki, wbrew utartym informacjom, które pojawiają się w każdej jego biografii¹, nie urodził się w roku 1818, ale 1816, w jego akcie urodzenia czytamy², że dnia 11 lutego 1816, o godzinie 12, w Warszawie, urodziło się dziecko płci męskiej, o czym zaświadczyli: ojciec, Józef Piotr Chojnacki³, oraz dwaj świadkowie: Onufry Lucy⁴, naczelnny lekarz 1 dywizji Wojska Polskiego oraz Karol Gaucz⁵. Dziecku nadano imiona Roman (Romuald) Gabriel. Józef Chojnacki, był wówczas kapitanem (z czasem awansował do stopnia pułkownika) Artylerii Wojska Polskiego garnizonu twierdzy Modlin, był naczelnikiem arsenału składowego w Warszawie za czasów ks. Konstantego, mieszkał w Warszawie. Nie znamy dokładnie lat dziecięcych małego Romana, wiemy, że wcześniej stracił oboje rodziców, w roku 1822, gdy miał sześć lat, zmarła jego matka, a ojciec osiem lat później w roku 1830. Chłopiec początkowo kształcił się w Warszawie u Księży Pijarów, ale już w roku 1828, w wieku 12 lat został umieszczony w Kaliskim Korpusie Kadetów⁶, gdzie był aż rozwiązania korpusu w 1830

¹ Helena d'Abancourt, *Romuald Chojnacki*, PSB, t. 3, 1937, s. 401.

² Archiwum Państwowe w Warszawie, Akta Stanu Cywilnego, Akta urodzeń 72/188/0/-/38; akt 51 z 1816 (aneks 1, il. 1 i 2).

<https://szukajwarchiwach.pl/72/188/0/-/38/str/1/3/15#tabSkany>.

<https://szukajwarchiwach.pl/72/188/0/-/38/skan/full/7AUijAJYwvt6MSYUeWmy1Q>.

³ Józef Piotr Chojnacki (? – zm. 1830), żona: Gabriela Makowiecka (? – zm. 1822), ślub 1811.

⁴ Onufry Lucy (1782–? ok. 1860), naczelnny lekarz 3 dywizji wojska polskiego; E. Sęczys, *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861*, Warszawa 2007.

⁵ R. Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego*, t. 2, Warszawa 1995, s. 63.

⁶ Korpus Kadetów był szkołą dla chłopców o poziomie średnim, w którym poza wykształceniem ogólnym było przysposobienie wojskowe. Korpus Kadetów w Kaliszu został utworzony po III rozbiore przez króla Prus Fryderyka Wilhelma III dla dzieci szlacheckich, mieścił się

roku⁷.

Osieroconym, czternastoletnim Chojnackim, bez mieszkania i żadnego majątku, zaopiekowali się towarzysze broni i przyjaciele jego ojca, Józefa: Antoni Rudnicki⁸ i hrabia Ignacy Ledóchowski⁹. Opiekunowie umieścili go w gimnazjum w Warszawie, w którym kształcił się do roku 1837. Romuald, który wykazał się talentem plastycznym, rozpoczął równocześnie naukę rysunku i malarstwa w pracowni Aleksandra Kokulara¹⁰. W 1840 r. na warszawskiej wystawie po raz pierwszy pokazano obraz młodego artysty, który od razu został nagrodzony¹¹. W październiku tego samego roku Chojnacki otrzymał dyplom ukończenia pracowni artystycznej, a w 1842 r. otrzymał stypendium rządowe i wyjechał do Włoch (był między innymi w Padwie, Ferrarze, Bolonii i Florencji), zatrzymując się po drodze w Wiedniu. Podczas pobytu w 1844 w Rzymie zapoznał się i zaprzyjaźnił z mieszkającą tu polską emigracją, między innymi z Norwidem¹², którego sportretował na jednym ze swoich obrazów. Zapewne

---

w budynkach byłego kolegium jezuickiego. Władze Królestwa Polskiego (wcześniej Księstwa Warszawskiego) utrzymały jego istnienie, dopuszczając do nauki w nim dzieci wojskowych pochodzenia nieszlacheckiego.

⁷ Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон, *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, Петербург, 1890–1907, t. 37 a, 1903, s. 505.

⁸ Antoni Ignacy Rudnicki h. Jastrzębiec (ur. 26 III 1779 – Żabokrzycze, Podole, zm. 28 III 1848 – Warszawa, pochowany – Warszawa, Powązki, Katakumby, rząd 87, miejsce 5, inw. 7664), pułkownik artylerii WP, dyrektor arsenału; żona (ślub: około 1810): Magdalena Barbara Lewandowska (1787–1849); Zbigniew Zacharewicz, *Rudnicki Antoni Ignacy*, PSB t. 32, s. 615–617.

⁹ Ignacy Hilary Ledóchowski herbu Szalawa (Ignacy Hilary Halka-Ledóchowski) (ur. 13 stycznia 1789 w Krupie k. Łucka, zm. 29 marca 1870 w Klimontowie, pochowany w kościele św. Józefa w Klimontowie), syn Antoniego Bartłomieja i Julii z Ostrowskich. Komendant warszawskiego Arsenału, który w „noc listopadową” otworzył ludowi warszawskiemu. Władysław Zajewski, *Ledóchowski Ignacy Hilary*, PSB t. 16, s. 621–622

¹⁰ Aleksander Kokular (ur. 9 sierpnia 1793 w Warszawie, zm. 6 kwietnia 1846 Warszawa, pochowany na Powązkach), malarz, kolekcjoner i pedagog, przedstawiciel późnego klasycyzmu. Malował sceny mitologiczne, portrety, miniatury, obrazy religijne dla kościołów i klasztorów, zajmował się także konserwacją i renowacją obrazów, był jednym z pierwszych kolekcjonerów wywodzących się z warszawskiego mieszczaństwa, prowadził handel antykwareczny. W roku 1844 został profesorem malarstwa i rysunku figuralnego w Szkole Sztuk Pięknych, którą tworzył wspólnie z Janem Feliksem Piwarskim. Wykładał w niej do swojej śmierci w roku 1846. Jego uczniami byli: Władysław Heliodor Gumiński, Cyprian Kamil Norwid i Aleksander Lesser. Znaczna ilość jego portretów znajduje się w Muzeum Narodowym w Warszawie oraz w Pałacu w Wilanowie, obrazy religijne w Katedrze św. Jana w Warszawie. Krystyna Sroczyńska, *Kokular Aleksander*, PSB, t. 13, s. 282–284.

¹¹ В. Абрамов, *Первая выставка Одесского общества изящных искусств в 1865 году*, с. 174–181, https://odessitclub.org/publications/almanac/alm_37/alm_37_174-181.pdf (dostęp dn. 11.12.2018).

¹² W domu pod numerem 123 przy via Felice (dzisiejsza via Sistina 133), w latach 1847–1848, mieszkał i miał swoją pracownię Cyprian Kamil Norwid.

też bywał w kawiarni Antico Caffè Greco¹³, miejscu spotkań Polaków w Rzymie. Czas spędzony przez Chojnackiego we Włoszech zaważył na dalszej twórczości artysty, który zafascynowany sztuką i włoskimi artystami zaczął w ich stylu tworzyć obrazy religijne.

Po powrocie do Warszawy w 1845 roku Chojnacki kontynuował studia artystyczne u Aleksandra Kokulara i Jana Feliksa Piwarskiego, zajmował się malarstwem portretowym i religijnym, między innymi w 1845 ukończył obraz *Matka Boska klęcząca*. Dzięki korzystnej sprzedaży kopii obrazu z Gallerii Borghese namiestnikowi Iwanowi Fiodorowi Paskiewiczowi¹⁴, ponownie wyjechał do Włoch. Włochy w tym czasie nie były wiodącym ośrodkiem artystycznym, uniwersyteckim, czy miejscem, gdzie działałaby uczelnia artystyczna, gdzie było modą lub zwyczajem udawać się na studia. Prym w tym czasie wiodły Paryż i Monachium, jednak do Włoch chętnie przyjeżdżali malarze w poszukiwaniu krajobrazów, studiowaniu malarstwa i rzeźby dawnych mistrzów, znakomitych artystów okresu renesansu i baroku, w tym malarstwa sakralnego i rzeźby antycznej.

Po powrocie z podróży do Warszawy w 1848 roku Chojnacki ożenił się z Emilią Grabowską, rok później urodził mu się syn Aleksander, późniejszy znany architekt¹⁵. W tym samym roku Romuald zachorował na nieuleczalną chorobę (częściowy paraliż nóg), na którą artysta cierpiał aż do śmierci. Mimo że lekarz zalecił mu kąpiele w ciepłym morzu, po krótkim pobycie w Trieście (gdzie leczył dotknięte paraliżem nogi) artysta wyjechał na kurację do Odessy. Ze względów zdrowotnych zamieszkał już tam na stałe. Ignacy Kraszewski¹⁶ wspomina o nim

¹³ Najstarsza rzymska kawiarnia, Antico Caffè Greco, została założona w 1760 roku. Usytuowana jest przy via Condotti, niemal na wprost Hiszpańskich Schodów, nieopodal Placu Hiszpańskiego. W XIX wieku była miejscem spotkań artystycznej elity z całej Europy, między innymi bywali tu: Stendhal, Goethe, Bertel Thorvaldsen, Mariano Fortuny, Byron, Franz Liszt, Henryk Ibsen, Hans Christian Andersen, Felix Mendelssohn, Wagner i Casanova. W kawiarni bywali także: Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Cyprian Kamil Norwid, Henryk Sienkiewicz, bracia Aleksander i Maksymilian Gierymscy czy Jan Matejko.

¹⁴ Iwan Fiodorowicz Paskiewicz, (ros. Иван Фёдорович Паскевич, ur. 8 maja?/19 maja 1782 w Połtawie, zm. 20 stycznia/1 lutego 1856 w Warszawie), rosyjski generał, w latach 1832–1856 był namiestnikiem Królestwa Polskiego.

¹⁵ Aleksander Chojnacki (1849–1900?), architekt, absolwent Petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych. Projektował w 80.–90. latach XIX wieku siedziby dla bogatych rodzin kijowskich. Najważniejsze realizacje to domy w Kijowie przy ulicach: Andrijewski Zjazd 34, Saksagańskiego 108, Żylińskiej 120 A, Sofijewskiej 9, Lwowskiej 3, Saksagańskiego 95 B, Puszkińskiej 34, Proreznaj 17 i 19, Włodzimierskiej 45A, Chreszczatyk 50, Obserwatornej 19, Puszkińskiej 34, oraz tzw. Domu Uczonych, przy ul. Włodzimierskiej 45.

<https://polscyarchitekci.wordpress.com/galeria-aleksander-chojnacki-kijow/>

(dostęp dn. 10.12.2018).

<https://www.dk.com.ua/post.php?id=3590> (dostęp dn. 10.12. 2018).

¹⁶ J. I. Kraszewski, *O Romualdzie (Romanie) Chojnackim*, „Tygodnik Ilustrowany” 1885, nr 105–130, tom V-½, s. 363 (354).

jako uczniu i wychowanku Aleksandra Zygmunta Wicherskiego¹⁷, wspominając, że Chojnacki jako malarz rokował wielkie nadzieje¹⁸. Zygmunt Wicherski do dziś znany jest bardziej jako kompozytor i muzyk niż malarz, w rzeczywistości był osobą wszechstronną, po ukończeniu studiów prawniczych praktykował jako adwokat, ale zajmował się także sztukami plastycznymi, u niego uczyli się rysować najpierw Roman Chojnacki, a potem Stanisław Chlebowski. Chojnacki (starszy od Chlebowskiego o 19 lat), poznał go zapewne u Wicherskiego, gdzie został zaprotegowany jako nauczyciel Chlebowskiego.

Po zamieszkaniu na stałe w Odessie Chojnacki włączył się w życie artystyczne miasta. Był współtwórcą szkoły malarskiej od 1865¹⁹ do 1872, jej profesorem i dyrektorem, także jednym z założycieli odeskiego Towarzystwa Sztuk Pięknych. Uczestniczył w pierwszej i wszystkich kolejnych wystawach w odeskim Towarzystwie Sztuk Pięknych, gdzie przedstawił dwa historyczne obrazy: *Epizod wojny o grecką niepodległość* i *Jan Hus broni swojej doktryny* oraz kilka portretów²⁰. Znane są jego obrazy religijne, znaczna część kościołów na Podolu mogła poszczycić się ich posiadaniem. Znajdują się one także w kościołach Odessy, warto wspomnieć: św. Józefa z Dzieciątkiem-Chrystusem²¹ w jednym z kościołów prawosławnych w Odessie, i drogę krzyżową w Kościele Wniebowzięcia Matki Boskiej²². Malował też obrazy historyczne, sceny rodzajowe, pejzaże oraz bardzo cenione portrety i miniatury. Portretował właścicieli ziemskich oraz ich rodziny, stąd wiele obrazów jego pędzla znajdowało się przed I wojną w majątkach na Wołyniu, Podolu i Kijowszczyźnie.

W zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie znajdują się portrety wybitnych przedstawicieli inteligencji i burżuazji, między innymi Jana Kleckiego,

¹⁷ Aleksander Zygmunt Wicherski (ur. 1809 w Krzemieńcu na Podolu, zm. 1857 w Odessie) pozostawał w bliskich stosunkach z Józefem Ignacym Kraszewskim.

¹⁸ Aleksander Wicherski prowadził w Odessie praktykę adwokacką w latach 1843–1854, a ponieważ był bardzo zaangażowany w propagowanie kultury polskiej i wartości narodowych, otrzymał nakaz opuszczenia miasta. Ponownie powrócił do Odessy, w roku 1855, gdzie zmarł w 1857. Chojnacki na stałe zamieszkał w Odessie w roku 1849, pod wpływem Wicherskiego był więc w latach 1849–1854 i 1855–1857.

¹⁹ Ольга Барковська, *Одесское художественное училище. Хроника 1865–1940*, «Вісник Одеського художнього музею» № 2, s. 130–140, s. 140.

²⁰ Віталій Абрамов, *Первая выставка Одесского общества изящных искусств в 1865 году*, s. 174–181, s. 179 https://odessitclub.org/publications/almanac/alm_37/alm_37_174-181.pdf (dostęp dn. 11.12.2018).

²¹ Графічний словник. 2000. <http://theglossypages.com/khoinatsky-joseph-peter-90969>.

²² Katedra Wniebowzięcia NMP w Odessie (ukr. Кафедра́льний собор Успі́ння Пресвятої Діви Ма́рії) – świątynia rzymskokatolicka zbudowana w Odessie w latach 1844–1853 staraniem polskich i niemieckich katolików i z inicjatywy ks. Grzegorza Razutowicza, według projektu polskiego architekta Feliksa Gąsiorowskiego i szkicu włoskiego architekta Francesco Morandiego. Kościół parafialny parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Odessie.

doktora medycyny i ordynatora szpitala na Pradze²³, oraz jego żony²⁴, a także Marii Bauerfeind, żony Edwarda Cyrusa Grossera, przedsiębiorcy²⁵. Malował także miniatury, z których jedna znajduje się w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie. Utrzymany w ciepłym kolorystyce portret pełnej wdzięku młodej damy świadczy o wysokich umiejętnościach artysty, potwierdzając jego renomę wrażliwego portrecisty. W zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie znajduje się jeszcze jeden bardzo znaczący obraz Romana Chojnackiego: *Portret zbiorowy kolonii polskiej w Rzymie*, namalowany przez niego w roku 1844, podczas pierwszego pobytu w Rzymie. W roku 1852 namalował portret Józefa Ignacego Kraszewskiego, który podarował pisarzowi na pożegnanie, kiedy ten opuszczał Odessę²⁶.

W zbiorach graficznych Muzeum Księżąt Czartoryskich znajduje się portret młodego Kraszewskiego wykonany zapewne w pracowni malarza: pisarz stoi przy pulpicie, a przy jego nogach znajdują się teki z rysunkami. Grafika trafiła do zbiorów za pośrednictwem Władysława Czartoryskiego, z którym Kraszewski pozostawał w bliskiej przyjaźni, prawdopodobnie jest to litografia właśnie tego podarowanego Kraszewskiemu portretu podczas jego pobytu w Odessie w roku 1852. Wraz z portretem w zbiorach znalazła się także spora ilość grafik ze zbiorów Kraszewskiego. Pisarz wysoko cenił twórczość artysty, pisywał pochlebne recenzje o jego obrazach, posiadał ich wiele w swoich zbiorach. Jak sam wspomina, pośredniczył w sprzedaży jego dzieł, a te których nie udało mu się sprzedać, stawały się nagrodą w rozmaitych loteriach, także dobroczynnych. Ignacy Kraszewski w pośmiertnym wspomnieniu o Chojnackim w roku 1885 zanotował: „(...) sztuka jako powołanie i jako ukochany cel życia Romualda Chojnackiego. Poznałem go tutaj i widywałem prawie codziennie, rozprawialiśmy o sztuce...”²⁷.

²³ Jan Augustyn Antoni Klecki h. Prus (ur. 1807 – zm. 1863, pochowany na cmentarzu na Kamionku w Warszawie), doktor medycyny, chirurg, praktykujący na Pradze w latach 1839–1854, brat dr Waleriana Kleckiego (1801–1880), lekarza naczelnego szpitala na Pradze. R. Gerber, *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831. Słownik biograficzny*, Ossolineum 1977, s. 289.

Andrzej Sołtan, *Praga i jej mieszkańcy w latach 1796–1863*, s. 127–143 w: „Odkrywanie Warszawskiej Pragi”, pod red. A. Sołtana, Warszawa 2009, s. 140

²⁴ Amelia Karolina Pawłowska h. Poreca (ur. 1820 – ?), ślub w roku 1842, Warszawa, parafia MB Loretańskiej na Pradze.

²⁵ Edward Cyrus Cyryl Grosser (ur. 31. 01. 1820 – zm. 10.10. 1857) przedsiębiorca robót ciesielskich przy budowie gmachów, studiował na Uniwersytecie Berlińskim żona (ślub: dnia 15 V 1847, Warszawa, par. Ewangelicko-Augsburska): Marianna Franciszka Bauerfeind (Urodzona dnia 2.02.1829, zmarła dnia 17. 09. 1859 Warszawa, pochowana – Warszawa, cm. Ewangelicko-Augsburski przy ul. Młynarskiej, aleja 20, rząd 1, miejsce 27) <http://wielcy.pl/wgmi/?m=NG&t=PN&n=sw.102677>; <http://wielcy.pl/wgmi/?m=NG&t=PN&n=sw.102678> (dostęp dn. 10.12.2018).

²⁶ Na cześć pisarza wydano przyjęcie pożegnalne, ofiarowując mu portret namalowany przez Romualda Chojnackiego, litografia znajduje się w zbiorach grafiki Muzeum Księżąt Czartoryskich, nr inw. MNK XV-R.-1825.

²⁷ J. I. Kraszewski, *O Romualdzie (Romanie) Chojnackim*, „Tygodnik Ilustrowany” 1885, Nr 105–130. Tom V-½, s. 363 (354).

Niestety w polskich zbiorach – muzealnych i prywatnych – dzieł Chojnackiego jest niewiele, większość z nich trafiała do kolekcji na Wołyniu, Podolu, Ukrainie i tam została lub przepadła w zamęcie wojennym, ale też nadal jest w rękach prywatnych²⁸. Z innych jego obrazów należy wymienić: *Portret dwóch dziewcząt* (w przededniu II wojny światowej znajdował się w zbiorach Ordynacji Krasieńskich w Warszawie), *Czumaki, Ukrainę, Św. Jerzego, Chrystusa na krzyżu, Cygankę*. Ostatnia znana praca Chojnackiego, *Młoda kobieta w całej postaci*, wystawiana była w 1883 w Warszawie; dochód z jej sprzedaży artysta przeznaczył na dom Towarzystwa Sztuk Pięknych. Na dwa dni przed śmiercią, w marcu 1885 r., w Odessie, Romuald wykonał jeszcze portret i dwa obrazy historyczne²⁹. W muzeach Odessy znajdują się dwie prace Chojnackiego: *Madonna*³⁰, którą namalował na konkurs zorganizowany przez Franza Morandiego, oraz portret prałata ks. Grzegorz Razutowicza³¹.

Roman Chojnacki zmarł w roku 1885 w Odessie i pochowany został na tamtejszym cmentarzu katolickim, pozostawił po sobie nie tylko obrazy, ale i zdolnych wychowanków – malarzy. Jego uczeń, Stanisław Chlebowski herbu Poraj³², urodził się w roku 1835 w Pokutyńcach na Podolu, pierwsze lata spędził pod opieką stryja w Odessie – Edwarda Padlewskiego. Matką jego była Kamila Skorupka-Padlewska h. Ślepowron³³.

²⁸ Prace artysty przechowywane są w warszawskim Muzeum Sztuk Pięknych, Muzeum Narodowym w Krakowie, Państwowym Muzeum Sztuki w Saratowie, Państwowym Muzeum Sztuk Pięknych im. A. Puszkina, Lwowskiej Narodowej Galerii Sztuki im. B. Woźnickiego, Muzeum Historii Lokalnej w Winnicy i Muzeum Sztuki w Odessie. В. Рубан, *Український портретний живопис першої половини ХІХ століття*. Київ, Наукова думка 1984.

²⁹ *Хойнацкий: Некролог*, Художественные новости. Приложение к журналу «Вестник изящных искусств». год. 1885, т. 3, nr 14, s. 390.

³⁰ W Odeskim Muzeum Sztuki, Odessa ul. Sofiivs'ka 5A.

³¹ Prałat ks. Grzegorz Razutowicz (ur. 1837 r. w Wilnie, zm. [zamordowany] w 1877 r., Odessa). W roku 1842 został wykładowcą religii katolickiej w Liceum Ryszelskim w Odessie. Przebudował obecnie istniejący kościół katolicki w Odessie. Portret znajduje się w zbiorach Muzeum Sztuki Wschodu i Zachodu, Odessa, ul. Pushkins'ka 9.

³² Stanisław Chlebowski h. Poraj, (ur. 1835 – w Pokutyńcach na Podolu, zm. 14. 05.1884 – Kowanówko, pochowany w Krakowie, cmentarza Rakowicki, kwatera W). Rodzice: Kazimierz Chlebowski, urodzony prawdopodobnie w roku 1810 i Kamila Skorupka-Padlewska h. Ślepowron, urodzona prawdopodobnie w roku 1820 [raczej ok. 1810–12] (ślub: około 1830). Kamila Skorupka-Padlewska h. Ślepowron 1820, (Rodzice: Jacek Skorupka-Padlewski h. Ślepowron 1790–1848 & Pelagia Janicka 1790), dzieci: Stanisław Chlebowski h. Poraj (1835–1884) & Maria Mikułowska (1850), siostra Włodzimierza Romualda Skorupka-Padlewski h. Ślepowron (1815–1886). Mieczysław Treter, *Chlebowski Stanisław*, PSB, t. 3, 1937, s. 296.

³³ Jan Nepomucen Skorupka-Padlewski h. Ślepowron (1740) & 1770 Katarzyna Monwid-Irzykiewicz h. Leliwa (1760). Synowie: Ludwik Skorupka-Padlewski h. Ślepowron (1780), powstaniec, Władysław Skorupka-Padlewski h. Ślepowron (1814–1863), rozstrzelany przez Rosjan, Zygmunt Skorupka-Padlewski h. Ślepowron, (1836–1863) powstaniec, rozstrzelany przez Rosjan.

Rodzina Padlewskich³⁴ brała czynny udział w powstaniu styczniowym, Władysław Skorupka-Padlewski i jego syn Zygmunt Skorupka-Padlewski zostali pojmani przez Rosjan i rozstrzelani, rodzina w ramach represji zesłana w głąb Rosji. Pozostając pod opieką stryja, uzdolniony artystycznie Stanisław, rozpoczął naukę rysunku u wspomnianego powyżej Zygmunta Wicherskiego, wcześniejszego nauczyciela Romana Chojnackiego, a potem u samego Chojnackiego, gdzie uczył się podstaw artystycznego rzemiosła w latach 1850–1853. Naukę rysunku i malarstwa kontynuował w Petersburgu, gdzie studiował w latach 1853–1859 na Akademii Sztuk Pięknych. W trakcie studiów kilkakrotnie był odznaczany złotymi i srebrnymi medalami i uhonorowany tytułem „kłassnyj chudożnik” I stopnia. Otrzymana nagroda pieniężna i stypendium (za wyróżniony obraz *Poselstwo kozackie u Katarzyny II*) umożliwiły mu podróżowanie po Europie, między innymi odwiedził Hiszpanię, Włochy, Niemcy i Belgię, kontynuował studia malarskie w Paryżu u Jean-Léon Gérôme’a³⁵.

Lata 1864–1876 spędził w Konstantynopolu na dworze sułtana Abd-ul-Aziza. Zagadkowe jest do dzisiaj, jak tam trafił i co skłoniło go do przyjęcia posady „nadwornego malarza”. Być może przebywając w Paryżu został dostrzeżony i zaproszony przez sułtana na jego dwór³⁶ lub trafił tam z polecenia Sadyka Paszy, Polaka, Michała Czajkowskiego – powstańca listopadowego, który przeszedł na islam i pod nazwiskiem Mehmed Sadyk Effendi służył w tureckiej armii³⁷. Wiele

³⁴ Józef Tadeusz Padlewski (ur. 1 stycznia 1863 w Odessie, zm. 6 czerwca 1943), polski architekt, projektował gmachy w Odessie, Kijowie i Petersburgu. Jego rodzina trafiła w głąb Rosji w ramach represji po powstaniu styczniowym. Po wybuchu rewolucji październikowej przenieśli się do Warszawy. J. Michalski, W. Trzaska, S. Lam, *Ilustrowana Encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego*, Warszawa 1923–1927, t. 7, str. 6; *Czy wiesz kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 549; Hanna Rudnicka-Kruszewska, *Padlewski Leon Julian Józef*, PSB, t. 24, s. 805–806.

³⁵ Jean-Léon Gérôme (ur. 11.05. 1824 w Vesoul, zm. 10.01.1904 w Paryżu) – francuski malarz i rzeźbiarz akademicki, neoklasycysta. Malował między innymi sceny antyczne, zaczerpnięte z mitologii (*Anakreont*, *Bachus i Amor* (1848), w Musée des Augustins, Tuluza; *Pigmalion i Galatea* (1880), w Metropolitan Museum of Art, Nowy Jork), i sielankowe, wśród których należy zwrócić uwagę na *Basen w haremie* (ok. 1876, obecnie w Ermitażu, Sankt Petersburg), oraz sceny rodzajowe.

³⁶ Według skrzypka i kompozytora Apolinarego Kątskiego, wezyr Fuad Pasza, przedstawiciel Aziza, spotkał malarza we Francji i zaprosił go do Turcji. Rzekomo sułtan słyszał o talencie Chlebowskiego i chciał go zatrudnić do namalowania serii obrazów historycznych. A. Wójcik, *Nadworny malarz sułtana*, „Alma Mater”, nr 124, s. 42–44, s. 42–43.

³⁷ Michał „Sadyk Pasza” Czajkowski herbu Jastrzębiec (ur. 29 września 1804 w Halczyńcu, zm. 4 stycznia 1886 w Borkach), syn Stanisława Czajkowskiego, podkomorzego żytomierskiego i Petroneli z Głębockich, żonaty (ślub: około 1820) z Ludwiką Kornelią Śniadecką (1802–1866). Brał udział w powstaniu listopadowym jako dowódca oddziału kozaków w regimencie kawalerii swojego szwagra Karola Różyckiego. Po upadku powstania wyemigrował do Francji. W Paryżu związał się w 1838 z Hotelem Lambert, stronnictwem Adama Czartoryskiego. W 1841 wyjechał do Konstantynopola, mianowany przez księcia Adama Czartoryskiego

wskazuje jednak na to, że pojechał do Turcji w celu studiowania tamtejszych krajobrazów, ubiorów i wojskowego wyposażenia, ponieważ zamierzał malować obrazy patriotyczne i batalistyczne sceny z wojen polsko-tureckich³⁸. Biorąc pod uwagę atmosferę panującą w domu Padlewskich, dzieje rodziny, która bardzo ucierpiała w wyniku rosyjskich represji po powstaniu, i wychowanie Stanisława w duchu patriotyzmu wśród takich samych wygnańców lub zesłańców, takie tłumaczenie wydaje się bardzo prawdopodobne. Być może o wyjeździe zdecydował też wpływ Jeana-Léona Gérôme lub ogólna atmosfera Paryża zaciekawionego i zafascynowanego „romantycznym” życiem na dworze tureckim, w haremie i tajemniczymi odaliskami, na dworze sułtana.

Na zainteresowanie wschodnimi pejzażami, ubiorami i bronią, scenami codziennymi oraz patriotycznymi niewątpliwie miały też wydarzenia z dzieciństwa, obcowanie z patriotami polskimi i zesłańcami, atmosfera Odessy, pełnej polskich emigrantów, lekcje rysunku i pierwsze kroki twórczości artystycznej pod patronatem Romana Chojnackiego. Wychowanie i nauka w Odessie rozbudziły zamiłowanie do orientalnego kolorytu, z którym obcował na co dzień w plenerach. Multikulturowe, portowe miasto było miejscem, gdzie można było zobaczyć różne stroje, zetknąć się z różnorodnymi religiami i obyczajami, od ubranych po europejsku dam i dżentelmenów, Żydów i Karaimów, aż po arabskich, greckich i tureckich żeglarzy i handlarzy, przywożących swoje różnorakie towary. Droga stąd naturalnie biegła do Turcji. Malarz wykonał dla wezyra szereg szkiców o tematyce militarnej, prace na tyle zaciekały sułtana, że zamówił u Chlebowskiego wykonanie obrazu przedstawiającego jego wojska. Ponieważ obraz spodobał się sułtanowi, pojawiły się kolejne zamówienia, co zatrzymało artystę przy boku sułtana aż do roku 1876.

W roku 1870 Chlebowski otrzymał własną pracownię w pałacu Abd-ul-Aziza w Konstantynopolu i stała pensję, obejmując tym sposobem urzędowe stanowisko nadwornego malarza. Malował obrazy historyczno-batalistyczne z dziejów Turcji, orientalne sceny rodzajowe, krajobrazy, portrety sułtana. Sceny dworskie, portrety, sceny batalistyczne przedstawiające liczne zwycięstwa sułtanów w wal-

---

szefem Agencji Głównej Misji Wschodniej Hotelu Lambert. Jej celem było przeciwstawianie się rosyjskim wpływom w Turcji. W tym samym czasie w Turcji przebywało wielu emigrantów, byłych uczestników powstania listopadowego, którzy często nie mieli środków do życia. Z inicjatywy ks. Czartoryskiego zakupił w okolicach położonych ok. 100 km od ówczesnego Stambułu tereny, na których księża lazaryści zaczęli tworzyć wieś. W dniu 19 marca 1842 poświęcono pierwszą chatę, a wieś nazwano Adampołem na cześć Adama Czartoryskiego. Oprócz powstańców listopadowych Czajkowski osiedlał we wsi także wykupionych z niewoli tureckiej i czerkieskiej jeńców, Polaków, przymusowo wcielonych do armii rosyjskiej na Kaukazie. W 1850 przeszedł na służbę turecką i przyjął islam. Jako Mehmed Sadyk Effendi nadal działał dla sprawy polskiej i bałkańskiej. Zdymisjonowany w końcu 1872 roku, przeszedł na przyznaną mu przez sułtana emeryturę. Adam Lewak, *Czajkowski Michał*, PSB t. 4, s. 155–159.

³⁸ Kilka wykonanych przez Chlebowskiego szkiców scen z obozu wojskowego wielki wezyr pokazał sułtanowi, a temu prace artyści bardzo się spodobały.

kach z Austriakami, Grekami i Rosjanami, między innymi bitwy pod Warną, Mohaczem, obleganie Belgradu przez Mehmeda I, Murada IV pod Belgradem i Sulejmana Wspaniałego. Obrazy z tego czasu są zazwyczaj schematyczne, malowane szybko i pobieżnie, konwencjonalne, pełne błędów i pomyłek w doborze kolorów, rodzaju i kroju ubiorów³⁹, często przedstawiają władcę na białym koniu pośrodku bitewnego zgiełku i zapewne służyły głównie celom propagandowym.

Artysta bardzo narzekał na traktowanie przez sułtana, który nanosił na jego obrazach własnoręczne poprawki lub dyktował malarzowi tematy (przedstawiając mu do namalowania gotowe szkice) i sposób wykończenia prac, wymagał od niego robienia poprawek nawet w nocy. Chlebowskiemu nie podobały się stosunki panujące na dworze, mimo to znosił upokorzenia i marnował swój talent na usługach kapryśnego władcy. Podejrzewano go, że choć narzeka, trwa na dworze w nadziei na wzbogacenie się. Wydaje się, że na jego decyzję wpłynęła sytuacja rodzinna. Władze rosyjskie skonfiskowały majątek matki Chlebowskiego (Bułchaje), ona i jego dwie siostry miały zostać zesłane na Syberię. Miało to związek z patriotyczną działalnością krewnych malarza⁴⁰.

Chlebowski, próbując uchronić matkę i siostry przed zesłaniem, musiał użyć swoich wpływów na dworze i prosić o protekcję sułtana; nieustanne problemy finansowe malarza, świadczą o tym, że musiał swoje starania wspierać pieniędzmi. Efektem działań Chlebowskiego było wyreklamowanie rodziny od zesłania i sprowadzenie matki wraz z siostrami: Kamillą, Ksawerą i Heleną, do Stambułu w roku 1866. Mieszkały tu do maja 1870 roku, po czym przeniosły się na stałe do Krakowa.

Sytuacja finansowa artysty poprawiła się niespodziewanie w 1870 r., prawdopodobnie po protekcji na dworze Olgierda Sabińskiego, przedstawiciela belgijskiej firmy handlującej bronią. W roku 1876 Chlebowski przeniósł się do Paryża, gdzie całkiem niezłe się urządził, kupił dom i zorganizował pracownię mieszczącą zebraną kolekcję wschodniego rzemiosła, broni i tkanin. Pomimo że część swoich zbiorów wyprzedał opuszczając Stambuł, do Krakowa i Paryża wysłał kilkadziesiąt wielkich skrzyń. W tym też roku udał się do Krakowa, skąd wraz z matką i siostrami pojechał do Krynicy (zapewne dla poratowania zdrowia), gdzie poznał Marię Mikułowską⁴¹, swoją przyszłą żonę, z którą potem zamieszkał w Paryżu. Stan zdrowia i postępujący paraliż zmusił Chlebowskiego do powrotu do Krakowa, schorowany artysta przybył tu w 1880 roku. Nie pozostawał w mieście zbyt długo, w 1881 wyjechał na leczenie do Kowanówka w Poznańskim⁴², gdzie spędził ostat-

³⁹ A. Wójcik, *Nadworny malarz sułtana*, „Alma Mater”, nr 124, s. 42–44, s. 43. M. Treter, *Chlebowski Stanisław*, PSB, T. 3, 1937, s. 296.

⁴⁰ Generał Zygmunt Padlewski został rozstrzelany, a jego ojciec Władysław wzięty do niewoli i stracony w Kijowie.

⁴¹ A. Wójcik, *Maria z Mikułowskich Chlebowska Madeyska, malarka orientalistyka*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 2012, nr 3–4, s. 641–652.

⁴² W Kowanówku w 2 połowie XIX wieku znajdował się szpital między innymi leczący nerwice

nie lata życia i zmarł w 1884 roku. Pochowany został na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie w pobliżu grobowca Henryka Rodakowskiego.

Podobnie jak w przypadku Romana Chojnackiego, w Polsce znajduje się stosunkowo mało obrazów Stanisława Chlebowskiego. Najbardziej znanym jest niedokończony obraz: *Wjazd Mehmeda II do Konstantynopola*, który wraz z kilkoma innymi dziełami podarowała żona Chlebowskiego. W zbiorach Działu Malarstwa Muzeum Narodowego w Krakowie znajduje się także szereg obrazów – studiów broni i oporządzenia: siodła, podpiersia i szkofii. Obrazy dotychczas były kwalifikowane jako studia wykonane z własnych zbiorów artysty, malowane w Paryżu lub Turcji. Klasyfikacja o tyle jest prawdopodobna, że Chlebowski przywiózł z Turcji pokaźny zbiór przedmiotów orientalnych. Porównanie zabytków namalowanych przez Chlebowskiego z zabytkami znajdującymi się w zbiorach Muzeum Książąt Czartoryskich pozwoliło zidentyfikować je jako obiekty należące do zbiorów Muzeum. Pozostało pytanie, dlaczego artysta je malował? Chlebowski zanim zamieszkał w Krakowie, podróżował pomiędzy Krakowem a Paryżem, artysta sam wspomina w swoich listach o wyjazdach z Paryża do Krakowa, „do wód” i spędzanych w Krynicy i Krakowie miesiącach. W Krynicy poznał swoją przyszłą żonę Marię Mikułowską, w Krakowie spotykał się z Władysławem Czartoryskim. Władysław Czartoryski, „urządzający” w latach 1870–1876 w Krakowie Muzeum, często użyczał obiekty na różnego rodzaju wystawy⁴³, między innymi część uzbrojenia, zwłaszcza pamiątek po rodzinie Sieniawskich, pokazywał na wystawie w Paryżu w roku 1878⁴⁴.

Nie wiemy dokładnie, kiedy Chlebowski zawarł znajomość z Władysławem Czartoryskim, ale kontakty z rodziną Czartoryskich nawiązał już wcześniej przez Sefera Paszę, który był emisariuszem i pomocnikiem Adama Czartoryskiego w zakładaniu Adampola. Prawdopodobnie wówczas poznał, a podobno nawet zaprzyjaźnił się z Władysławem Czartoryskim zarządzającym Muzeum w Krakowie. Chlebowski był więc człowiekiem zaufanym i doskonale nadawał się na kuriera przewożonych na wystawę paryską zabytków. Wzmianki o tym, że je przewoził znajdujemy w *Dzienniku Czynności Zarządu Zbiorów XX Czartoryskich od 1. Stycznia 1878 do 31 Grudnia 1884*⁴⁵, brak tu natomiast informacji,

---

(założony w roku 1857 przez dr. Józefa Żelazko), w którym leczyło się wiele znanych osób. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 4, 1883, s. 516.

⁴³ *Muzeum Czartoryskich. Historia i Zbiory*, red. Z. Żygulskiego, Kraków 1998, s. 107, 155; T.F. de Rosset, *Polskie kolekcje i zbiory artystyczne we Francji w latach 1795–1919. Między „Skarbnicą Narodową” a Galerią Sztuki*, Toruń 2005, s. 118, 344, S. Wiśniowski, *Z wystawy paryskiej*, „Biesiada Literacka” 1878, nr 132; A. Sygietyński, *Sztuka na wystawie powszechnej w Paryżu*, „Ateneum” 1878, t. 3; C. Blanc, *Les beaux-arts a’ l’Exposition universelle de 1878*, Paris 1878.

⁴⁴ Trzecia wystawa światowa w Paryżu odbywała się na Polach Marsowych i butte de Chaillot od 1 maja do 31 października 1878 r. <https://paryz.pl/wystawa-swiatowa-w-paryzu-w-1878-roku/> (dostęp dn. 15.11.2018).

⁴⁵ *Dziennik Czynności Zarządu Zbiorów XX Czartoryskich od 1. Stycznia 1878 do 31 Grudnia*

że je malował, kopiował lub sporządzał studia. Z kolei z treści listów pisanych przez Chlebowskiego do rodziny wynika, że oglądał i zachwycił się prezentowanymi na Wystawie Światowej w Paryżu obiektami należącymi do zbiorów Czartoryskich i Działyńskich oraz uzyskał zgodę właścicieli na ich namalowanie. W listopadzie 1878 oraz w kwietniu i maju 1879 roku w Hotel Lambert malował między innymi studia szabli, siodło, szkofie, buławy, pałasze⁴⁶.

Obrazy, które zamierzał wykorzystać jako studia do *Wjazdu Mahometa II, de facto* stały się odrębnymi obrazami pełnymi detali. Studia w większości przedstawiają wizerunki broni wschodniej, głównie z tzw. „Skarbcza Sieniawskich”. Jest to zespół pamiątek rodziny Sieniawskich, należących do „zbiorów puławskich”, przechowywanych w Domu Gotyckim i Świątyni Sybilli w Puławach, część z nich obecnie znajduje się w zbiorach Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie. Obrazy zostały подарowane przez żonę artysty po jego śmierci w roku 1885. Spośród 16 studiów ofiarowanych przez Marię Madeyską⁴⁷ do zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie udało się zidentyfikować jedynie kilka⁴⁸ (aneks 2), są to: buława „hetmana Sieniawskiego”⁴⁹, siodło „po Lubomirskim”⁵⁰, dwa strzemię⁵¹, tarcza „po Sieniawskim”⁵² i szabla „po Sieniawskim”⁵³. Niestety jedynemu spośród namalowanych w roku 1879 obiektów nie udało się do dnia dzisiejszego zidentyfikować. Być może należałoby ich szukać wśród licznych strat wojennych Muzeum Książąt Czartoryskich. Obecnie systematycznie Muzeum odzyskuje zrabowane w czasie II wojny światowej obiekty, daje to więc nadzieję na ich odnalezienie i zidentyfikowanie.

Dzieje Stanisława Chlebowskiego i jego nauczyciela Romana Chojnackiego to dwie podobne do siebie biografie malarzy, Polaków, wygnańców. Spotkali się na chwilę w swoim życiu w międzykulturowym portowym mieście – Odessie.

1884, Kraków, Archiwum Biblioteki Czartoryskich, 24 grudnia 1878 r., 2 stycznia 1879 r., 8 stycznia 1880 r., Biblioteka Czartoryskich sygn. 12344.

⁴⁶ Agata Wójcik, *Stanisław Chlebowski, „Nadworny Farbiarz Jego Sultańskiej Mości”*, Warszawa 2016, s. 197–198.

⁴⁷ Maria Mikułowska (ur. 1864–1894), żona Stanisława Chlebowskiego po jego śmierci wyszła po raz kolejny za mąż (w 1885 lub 1886), za prawnika, Leona Madeyskiego (1838–1905) i przybrała jego nazwisko. Ignacy Trybowski, *Madeyska Maria*, PSB, T. 19, s. 118; A. Wójcik, *Maria z Mikułowskich Chlebowska Madeyska, malarka orientalistyka*, „Biuletyn Historii Sztuki” 2012, nr 3–4, s. 641–652, s. 645.

⁴⁸ Składam w tym miejscu serdeczne podziękowania p. kustoszowi Tomaszowi Kusionowi, kuratorowi „Zbrojowni”, kolekcji militariów w Muzeum Książąt Czartoryskich, który pomógł mi w identyfikacji, udostępnił obiekty i fotografie do niniejszego artykułu.

⁴⁹ Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIV-617.

⁵⁰ Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIV-534/1-4.

⁵¹ Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIV-528/1-2.

⁵² Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIV-380 lub 381.

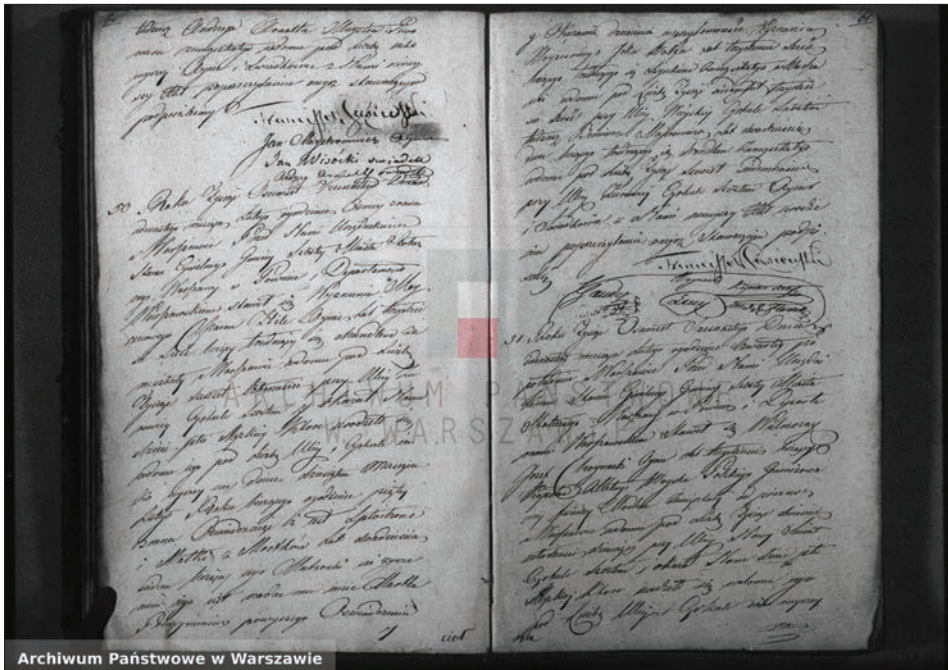
⁵³ Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich, nr inw. MNK XIV-51/1-2.

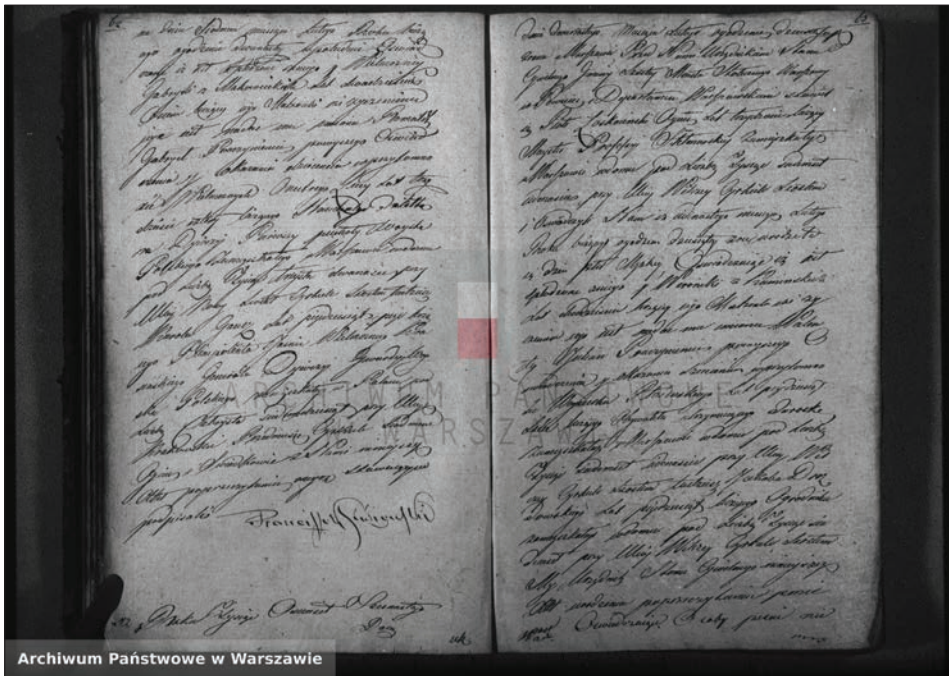
Jeden przybył tu z Polski, ale pozostał w nim już na zawsze, drugi choć się tutaj wychował, skierował swoje kroki, po długich tułaczkach, znów do Polski. Cmentarz, na którym został pochowany w Odessie Chojnacki, został zniszczony w 1930 roku, dziś nie wiemy, gdzie jego grób się znajduje, pod tym względem podzielił on losy wielu polskich wygnańców. Pomnik Stanisława Chlebowskiego na cmentarzu Rakowickim w Krakowie nadal odwiedzają wielbicieli jego malarstwa, składają przy nim kwiaty i palą znicze. Obaj artyści nie zostali zapomniani, połączyło ich po śmierci wspólne miejsce – Muzeum Narodowe w Krakowie i niedawno włączona do niego Kolekcja Muzeum Książąt Czartoryskich.

ANEKS 1

Archiwum Państwowe w Warszawie, ASC, Akta urodzeń 72/188/0/-/38

„Roku tysiąc osiemset szesnastego, dnia jedenastego miesiąca lutego, o godzinie czwartej po południu w Warszawie przed Nami Urzędnikami Stanu Cywilnego gminy czwartej Miasta Stołecznego Warszawy w Powiecie i Dystrykcie Warszawskim stawił się Wielmożny Jozef Chojnacki, ojciec lat trzydzieści liczący, kapitan. Artyleryi Wojska Polskiego Garnizonu twierdzy Modlin zamieszkały w Warszawie numer domu pod liczbą tysiąc dwieście czterdzieści dziewiętej,

Akt urodzenia Romana (Romualda) Chojnackiego, Archiwum Państwowe w Warszawie,
Akta Stanu Cywilnego

przy ulicy Nowy Świat Cyrkule Szostem i okazał nam dziecię płci męskiej, które urodziło się w domu jego pod liczbą ulicy i Cyrkule jako wyżej, w dniu siódmym miesiąca lutego roku bieżącego o godzinie dwunastej w południe, (...) z niego i Wielmożnej Gabrieli z Makowieckich lat dwadzieścia osiem liczącej jego Małżonki z życzeniem nadać mu imiona Romuald Gabriel. (...) powyższego oświadczenia z okazaniem dziecięcia u przytomnego Wielmożnych Onufrego Lucy lat trzydzieści cztery liczącego Naczelnego Lekarza Dywizji Pierwszej piechoty Wojska Polskiego zamieszkałego w Warszawie w domu pod liczbą tysiąc trzysta dwanaście przy ulicy Nowy Świat, cyrkule szóstym tudzież Karola Gaucz, lat pięćdziesiąt pięć liczącego plenipotenta Jaśnie Wielmożnego generała Dywizji Gwardii Wojska Polskiego zamieszkałego w pałacu pod liczbą czterysta siedemdziesiąt przy ulicy Krakowskie Przedmieście cyrkule siedem i świadkowie (...) niniejszego aktu po przeczytaniu onego, podpisali...”.

ANEKS 2

1.

Portret zbiorowy kolonii polskiej w Rzymie

Romuald Roman Chojnacki (1816–1885)

papier, tektura, technika olejna

Polska, Rzym, 1844 rok

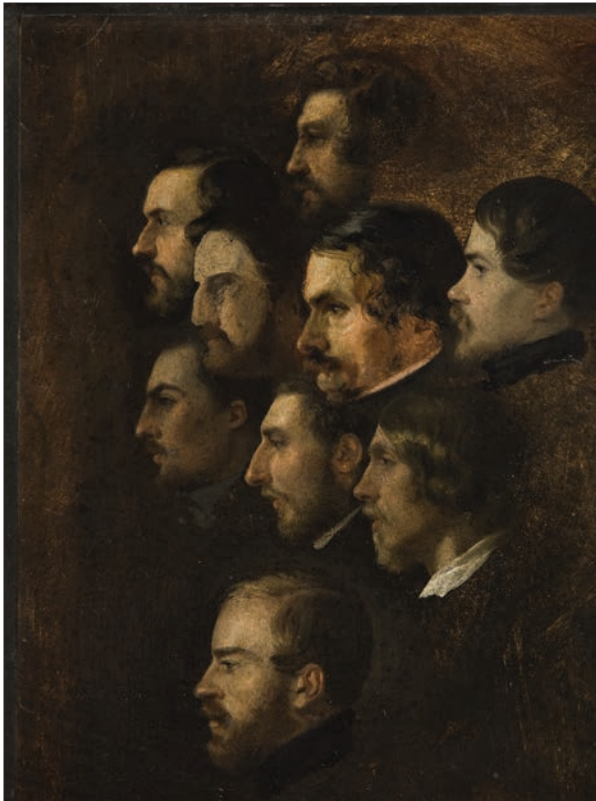
wys. 30 cm, szer. 23 cm

Muzeum Narodowe w Krakowie nr inw. MNK II-a-788

zakup 1920 r.

Na obrazie uwidocznieni są:

Jan Józef Dutkiewicz⁵⁴ (ur. 8 grudnia 1818 na Pałukach, w Chociszewie, pow. Wągrowiec, zm. 10 lutego 1902 w Inowrocławiu), malarz; Ksawery Alek-

Portret zbiorowy kolonii polskiej w Rzymie

⁵⁴ Syn Kazimierza Dutkiewicza i Magdalena z Ziółkowskich, malarz, studiował na Akademii Sztuk Pięknych w Berlinie i Monachium, przez pewien czas mieszkał i malował w Rzymie. Witold Dalbor, *Dutkiewicz Jan Józef*, PSB, T. 6, s. 15; Halina Stępień, *Artyści polscy w środowisku monachijskim w latach 1828–1855*, Ossolineum 1990, s. 121.

sander Skarzyński⁵⁵ (1819–1875), architekt; Lucjan Weysenhoff⁵⁶ (1807–1881), malarz; Cyprian Kamil Norwid⁵⁷ (ur. 24 września 1821 w Laskowie-Głuchach, zm. 23 maja 1883 w Paryżu), poeta, malarz i filozof; Antoni Kolberg (1815–1882), malarz⁵⁸.

2.

Portret nieznannej damy

Romuald Roman Chojnacki (1816–1885)

Polska, 1852 rok

karton, akwarela

sygnatury: (l.d.) ołówkiem: R. Chojnacki/ 1852

wys. 27 cm, szer. 16.7 cm

Muzeum Narodowe w Krakowie nr inw. MNK III-min-236

3.

Józef Ignacy Kraszewski (1812–1887)

Romuald Roman Chojnacki (1816–1885), 1852, lit. O. Biały 1854

papier, litografia

sygnatury: R. Chojnacki 1852; Rys. R. Chojnacki; Lit. O. Biały

wys. 59.1 cm, szer. 44.7 cm

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Księżąt Czartoryskich, nr inw. MNK XV-R.-1825

Czas powstania: 1852, publikacji: 1854.

⁵⁵ Między innymi projektował i nadzorował realizację zleceń rządowych, m.in. gmachów urzędowych w Wilnie i Sewastopolu, przebudowy i rozbudowy teatru w Odessie. Robert Kunkel, *Skarzyński Ksawery Aleksander*, PSB, T. 38, s. 77.

⁵⁶ Lucjan Weysenhoff (1807–1881), syn Franciszka, marszałka Wiłkomirskiego i Brygidy z Narbuttów, stryj Józefa, powieściopisarza, przyjaciel Zygmunta Krasieńskiego, na emigracji w Paryżu, zarabiał, rysując mapy, do Rzymu przeniósł się w roku 1839 i zajął się malarstwem. Teresa Rączka, Kronika rodziny Weyssów Weyssenhoffów zestawiona podług dokumentów Józefa Weyssenhoffa. 1935, s. 59–62, 71–74, 107–112. Z. Sudolski, *Zygmunt Krasieński nadal pisze listy*, „Pamiętnik Literacki” 1997, 88/4, s. 167–169.

⁵⁷ J. Gomulicki, *Norwid Kamil Cyprian*, PSB, T. 23, s. 186.

⁵⁸ Antoni Karol Kolberg (ur. 13 czerwca 1815, Machory, zm. 19 grudnia 1882, Warszawa) – artysta malarz, syn kartografa Juliusza Henryka Kolberga i Karoliny Fryderyki Henrietty Mercœur, brat Wilhelma i Oskara.

ANEKS 3**1.****Studium buławy tureckiej z XVII wieku**

Stanisław Chlebowski (1835–1884)

Polska, 1879 rok

plótno, technika olejna

wys. 23.6 cm, szer. 15.5 cm

Muzeum Narodowe w Krakowie nr inw. MNK II-a-84

Dar rodziny artysty w 1885 r.

Studium buławy tureckiej z XVII wieku, 1879

Buława „Hetmana Sieniawskiego”

Węgry, XVI wiek

drewno, srebro złożone, odlewane, cyzelowanie, trybowane, kameryzowane
dług. całości: 71 cm, trzonka: 61 cm

Z buławą został sportretowany w XVII w. Mikołaj Hieronim Sieniawski, hetman polny koronny. Obraz nieznanego malarza znajduje się w zbiorach Zamku Królewskiego na Wawelu.

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Ksiąząt Czartoryskich, nr inw. MNK XIV-617.

Ze zbiorów puławskich Izabeli Czartoryskiej: *Poczet Pamiątek Narodowych zachowanych w Świątyni Sybilli w Puławach przez Elżbietę Księżną Czartoryską zebranych*, Biblioteka Czartoryskich rkps 3032, s. 87.

Buława „Hetmana Sieniawskiego”, XVI w.

2.**Studium strzemion i kulbaki**

Stanisław Chlebowski (1835–1884)

Polska, 1879

plótno, technika olejna

wys. 60 cm, szer. 48 cm

Muzeum Narodowe w Krakowie nr inw. MNK II-a-75

Dar żony artysty w 1885 r.

Siodło z czaprakiem, poduszką pod ławkę, materacem

Turcja, XVII wiek

drewno, okucia złote, kameryzowane, skóra, aksamit haftowany nicią złotą

wys. 30 cm, szer. 33 cm, dług. 44 cm

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Księżąt Czartoryskich nr inw. MNK XIV-534/1-4

Ze zbiorów puławskich Izabeli Czartoryskiej.

Para strzemion

Turcja, XVII wiek

stal kuta, blacha srebrna, złożona, kameryzowane

wys. 16 cm, szer. 12.5 cm, dług. 17 cm

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Księżąt Czartoryskich nr inw.

MNK XIV-528/1-2

Ze zbiorów puławskich Izabeli Czartoryskiej.

3.**Studium tarczy wschodniej**

Stanisław Chlebowski (1835–1884)

Polska, 1879

plótno, technika olejna

wys. 65 cm, szer. 49.5 cm;

Muzeum Narodowe w Krakowie, MNK II-a-73

Dar żony artysty w 1885 r.

Kalkan

Turcja, XVII wiek

drewno, aksamit haftowany nicią złotą, kameryzowana

śr. 59 cm

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Księżąt Czartoryskich nr inw.

MNK XIV-380

Ze zbiorów puławskich Izabeli Czartoryskiej: *Inwentarz Świątyni Sybilli w Puławach w miesiącu lipcu, 1815-o roku spisany, w Paryżu, w sierpniu 1849*

roku przepisany, z dodaniem skazówek, osób i rzeczy, Biblioteka Czartoryskich, rkps 12147, poz. 121.

Studium tarczy wschodniej, 1879

Kalkan, XVII w.

4.**Studium pięciu szabel wschodnich**

Stanisław Chlebowski (1835–1884)

Polska, 1879

płótno, technika olejna

wys. 61 cm, szer. 50.5 cm

Muzeum Narodowe w Krakowie, MNK II-a-74

Dar żony artysty w 1885 r.

Studium szabli tureckiej z XVII wieku

Stanisław Chlebowski (1835–1884)

drewno, technika olejna

Polska, 1879

wys. 23.6 cm, szer. 15.5 cm

Muzeum Narodowe w Krakowie, MNK II-a-81

Dar żony artysty w 1885 r.

Szabla z pochwą „po hetmanie Sieniawskim”

Polska, Turcja XVII wiek

stal, drewno, srebro złożone, aksamit, kameryzowana,

dł. 70 cm, w pochwie: 88 cm

Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich nr inw. MNK XIV-51/1-2

Ze zbiorów puławskich Izabeli Czartoryskiej: Leon Bentkowski, A. Smoleński, S.S. Komornicki, „*II. Katalog zbrojowni w zbiorach XX. Czartoryskich*” Nr 1-696. *Muzeum i Biblioteka w Krakowie*, Biblioteka Czartoryskich, rkps 12774, poz. 51.

BibliografiaPSB = *Polski Słownik Biograficzny*

- Bentkowski L., A. Smoleński, S. S. Komornicki, *II. Katalog zbrojowni w zbiorach XX. Czartoryskich*, Nr 1-696. Muzeum i Biblioteka w Krakowie, Biblioteka Czartoryskich, rkps 12774.
- Bielecki R., *Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego*, t. 2, Trio, Warszawa 1995.
- Blanc C., *Les beaux-arts a l'Exposition universelle de 1878*, Paris 1878.
- *Czy wiesz kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa, 1938.
- d'Abancourt H., *Romuald Chojnacki*, PSB, t. 3, 1937, s. 401.
- Dalbor W., *Dutkiewicz Jan Józef*, PSB, t. 6, s. 15.
- *Dziennik Czynności Zarządu Zbiorów XX Czartoryskich od 1. Stycznia 1878 do 311 Grudnia 1884*, Kraków, *Archiwum Biblioteki Czartoryskich*, 24 grudnia 1878 r., 2 stycznia 1879 r., 8 stycznia 1880 r., Biblioteka Czartoryskich sygn. 12344.
- Gerber R., *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831. Słownik biograficzny*, Ossolineum 1977.

- Gomulicki J. W., *Norwid Kamil Cyprian*, PSB, T. 23, s. 186.
- <http://wielcy.pl>.
- <https://polsecyarchitekci.wordpress.com/galeria-aleksander-chojnacki-kijow>.
- <https://www.dk.com.ua/post.php?id=3590>.
- *Inwentarz Świątyni Sybilli w Puławach w miesiącu lipcu, 1815-o roku spisany, w Paryżu, w sierpniu 1849 roku przepisany, z dodaniem skazówek, osób i rzeczy*, Biblioteka Czartoryskich, rkps 12147.
- Kraszewski J. I., *O Romualdzie (Romanie Chojnackim)*, „Tygodnik Ilustrowany” 1885, nr 105-130. Tom V – ½, s. 363 (354).
- Kunkel R., *Skarzyński Ksawery Aleksander*, PSB, T. 38, s. 77.
- Lewak A., *Czajkowski Michał*, PSB, T. 4, s. 155–159.
- Michalski J., W. Trzaska, St. Lam, *Ilustrowana Encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego*, Warszawa 1923–1927.
- *Muzeum Czartoryskich. Historia i Zbiory*, pod red. Z. Żygulskiego, Kraków 1998.
- Rączka T., *Kronika rodziny Weyssenhoffów zestawiona podług dokumentów Józefa Weyssenhoffa*, Warszawa 1935.
- Rosset T.F., *Polskie kolekcje i zbiory artystyczne we Francji w latach 1795–1919*, „Między „Skarbnicą Narodową a Galerią Sztuki”, Toruń 2005.
- Rudnicka-Kruszewska H., *Padlewski Leon Julian Józef*, PSB, T. 24, s. 805–806.
- Sęczyś E., *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836–1861*, Warszawa 2007.
- *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, F. Sulimierski, W. Walewski, Warszawa 1880–1902.
- Sołtan A., *Praga i jej mieszkańcy w latach 1796–1863*, s. 127–143, [w:] *Odkrywanie warszawskiej Pragi*, pod red. A. Sołtana, Warszawa 2009.
- Sroczyńska K., *Kokular Aleksander*, PSB, T. 13, s. 282–284.
- Stępień H., *Artyści polscy w środowisku monachijskim w latach 1828–1855*, Ossolineum 1990.
- Sudolski Z., *Zygmunt Krasiński nadal pisze listy*, „Pamiętnik Literacki” 1997, 88/4.
- Sygietyński A., *Sztuka na wystawie powszechnej w Paryżu*, „Ateneum” 1878.
- Treter M., *Chlebowski Stanisław*, PSB, T. 3, 1937, s. 296.
- Trybowski I., *Madeyska Maria*, PSB, T. 19, s. 118.
- Wiśniowski S., *Z wystawy paryskiej*, „Biesiada Literacka” 1878, nr 132.
- Wójcik A., *Maria z Mikułowskich Chlebowska Madeyska, malarka orientalistyka*, „Biuletyn Historii Sztuki” 2012, nr 3–4, s. 641–652.
- Wójcik A., *Nadworny malarz sultana*, „Alma Mater”, 2010/2011, nr 124, s. 42–44.
- Wójcik A., *Stanisław Chlebowski*, „Nadworny Farbiarz Jego Sultańskiej Mości”, Warszawa 2016.
- Zacharewicz Z., *Rudnicki Antoni Ignacy*, PSB, T. 32, s. 615–617.
- Zajewski W., *Ledóchowski Ignacy Hilary*, PSB, T. 16, s. 621–622.
- Абрамов В., *Первая выставка Одесского общества изящных искусств в 1865 году*, с. 174–181, https://odessitclub.org/publications/almanac/alm_37/alm_37_174-181.pdf (dostęp dn. 11.12.2018).
- Барковская О. М., *Одесское художественное училище. Хроника 1865–1940*, «Вісник Одеського художнього музею» № 2, Одеса 2015, s. 130–140.
- Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А., *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона*, Петербург, 1890–1907.
- Рубан В., *Український портретний живопис першої половини XIX століття*, Київ 1984.
- *Хойнацький: Некролог*, Художественные новости. Приложение к журналу „Вестник изящных искусств”. год. 1885. Т. 3, № 14.

Ilustracje

1. Akt urodzenia Romana (Romualda) Chojnackiego, Archiwum Państwowe w Warszawie, Akta Stanu Cywilnego.
2. Portret zbiorowy kolonii polskiej w Rzymie, Romuald Roman Chojnacki, Polska, Rzym, 1844 rok, papier, tektura, technika olejna, Muzeum Narodowe w Krakowie.
3. Kałkan, Turcja, XVII wiek, drewno, aksamit haftowany nicią złotą, kameryzowana, Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich.
4. Studium tarczy wschodniej, Stanisław Chlebowski, Polska, 1879, płótno, technika olejna, Muzeum Narodowe w Krakowie.
5. Buława „Hetmana Sieniawskiego”, Węgry, XVI wiek, drewno, srebro złożone, odlewane, cyzelowanie, trybowane, kameryzowane, Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Książąt Czartoryskich.
6. Studium buławy tureckiej z XVII wieku, Stanisław Chlebowski, Polska, 1879 rok, płótno, technika olejna, Muzeum Narodowe w Krakowie.

Anna Lebet-Minakowska

National Museum in Cracow

**FROM POLAND TO ODESSA – FROM ODESSA TO POLAND.
ROMUALD CHOJNACKI AND STANISŁAW CHLEBOWSKI****Summary**

Lots of Poles are attached to Odessa. During the Partitions, the city was the destination particularly for migrants from the Russian part. Some, like Chlebowski's family, would come there escaping persecutions; some, like Romuald Chojnacki – to recuperate. The men met, incidentally, in Odessa, sharing the same thinking about art, talents for painting, as well as illness. But soon their paths diverged – Chojnacki stayed put in Odessa, where he died and was buried; Chlebowski, after long wanderings came to Cracow, where he died and was buried in the Rakowicki cemetery, in the grave adjacent to Henryk Rodakowski's, a notable painter himself. Chojnacki and Chlebowski are attached to Cracow, and their paintings, irrespective of whether painted in Odessa, Paris, Constantinople, or Cracow, are kept in the National Museum. As has been discovered recently, Roman Chojnacki was born in 1816 and not, as all his biographies indicate, two years earlier. The pieces serving Stanisław Chlebowski as props, which were discovered in the Czartoryski Museum, throw new light on the life and artistic achievement of the painter.

Key words: Odessa, Romuald Chojnacki, Stanisław Chlebowski, the National Museum in Cracow, the Czartoryski Museum.